

BEKTAŞI HALK ŞİİRİ

Yrd. Doç. Dr. Hayrettin RAYMAN

Türklerin İslâmiyeti kabul edip bu uygarlığın dairesine girmelerinden sonra toplumun sosyal gelişmesine paralel olarak edebiyatta da bir yeniliğin, bir gelişmenin ortaya çıktığı gözlenir.

13. Yüzyıldan itibaren bir tarafta Divan Edebiyatı, diğer tarafta ise, Tasavvufî-Zühdi Melâmi-Hamzavî, Alevî-Bektaşî adları ile bilinen Zümre Halk Edebiyatları tarih sahnesine çıkar. Bu üç kol içerisinde önemli bir yere sahip olan Bektaşî halk edebiyatı; kökeninin İslamiyet öncesi Türk Edebiyatına dayanması, önemli özelliklerini halk edebiyatından alması sonucu, kısa sürede dervişlerin de yardımı ile halk arasında yayılma şansına sahip olur.

Bektaşî halk şiiri; temsilcileri olan şâir ve dervişlerin damgasını taşır. Bunlar, medrese eğitiminden yoksun kişilerdir. Divan edebiyatını ve onun nazım şekillerini bilmezler. Aruzu hatalı kullanırlar. Bu eksiklikler, onları ister istemez halk zevkine, millî nazım ve ölçülerimizi kullanmaya yöneltir.

Kaynağını Yunus Emre'den alan ve en çok onun edâsından, zevkenden etkilenen Bektaşî halk şiiri, XIV. yüzyılda Kaygusuz Abdal ile temellenir. Yunus'un dizelerinin aynen tekrar edilmesinin yanında, ona nazireler geniş yer tutar. Yalnız bu şiir Yunus'un şiirlerinden daha nükteli, daha bağımsız, daha incedir. Yunus'un şiirlerindeki inanma ve inandırma gücü onlarda yoktur.

Kökü Hacı Bektaşî Velî'ye dayanan Bektaşî şiirinin meydana gelmesini sağlayan en önemli neden, Ayin-i Cem deni-

len toplantılardır. Bu terim ayn'ül cem'den bozulmuştur. Birleşme birliğin özü anlamlarının yanında, toplantı töresi, toplantı geleneği demektir.(1)

Bektaşî halk şiiri; Ahilik, Abdallık, Kalenderilik, Haydarilik örf ve adetlerini içine alan, Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hacı Bektaşî Velî, Balım Sultan'dan söz eden, Oniki İmam'ı kutsal sayan, yaşama sevgisine ve dünya nimetlerine büyük değer veren, ahlâk ve inançları, giyim-kuşamı, aşk, kadın, âdâb ve erkâm ön planda tutan bir şiirdir.

Bektaşî şiirinin en güzel örneklerini hece vezni ile yazılan ve tekkelerde okunan nefesler oluşturur. Şu nefes Bektaşî şiirinin güzel örneklerinden biridir.

**Vardım kırklar meydanına
Gel beri hey can dediler
İzzet ile selâm verdim
Geç otur hey can dediler**

**Kırklar yerinde durdular
Yerlerinden yer verdiler
Meydana sofa serdiler
Lokmayı sun can dediler.**

...
**Gördüğün gözün ile
Beyan etme sözün ile
Bir gecelik bizim ile
Olasın mihman dediler**

... **Şah Hatayi**

Bektaşilik halk şiirinde iki önemli formal büyük rol oynar

A- Kişisel Formeller

1- Hz. Ali: Bütün Bektaşî şiirinde geniş ölçüde bir Ali tablosu vardır. Hz. Ali, bazen ay, bazen Zühre yıldızıdır.

**Ay Ali'dir, Gün Muhammed
Üçyüz altmış altı sünnet
Balıklar da suya hasret
Carh dönerler göl içinde(2)**

2- Hacı Bektaşî Veli: Büyük Türk mutasavvıfı ve Anadolu'da Türklüğü yayın ve her yıl kendi adını alan ilçede anma töreni düzenlenen bir pîrdir.

**Dervişlerin kökçeği
Tekkelerin çiçeği
Hacı Bektaş göçeği
Edeb erkân yol bizdedir (26/6)**

3- Abdal Musa: Abdal, emiz yürekli, hile bilmez, bir şeye akıl yormaz, kalender yayayışlı derviş kimsedir. Genellikle Bektaşî edebiyatı temsilcileri bu mahlası aırlar. Abdal Musa da bu edebiyata mensuptur.

**Beylerimiz elvan gülün üstüne
Ağlar gelir şâhım Abdal Musa'ya
Urum abdalları postun eğnine
Bağlar gelir şâhım Abdal Musa'ya (261/6)
Kaygusuz Abdal**

4- Mansûr: "Enel-Hak" sözünün sahibidir. Bu sözün yanlış anlaşılması sonucu idam edilen bir mutasavvıfıdır.

**Mansur ile darda idim
Halil ile narda idim
Musa ile Tûr'da idim.
Gaziler diyin şâh menem(200/6)**

Şah Hatayî

5- İmam Cafer: Caferiye mezhebinin kurucusudur. esas adı İmam Cafer-i Sâdik'tir.

**İmam Cafer kulları
Sohbetimiz nihan olur
Ölmezden evvel ölmüşüz
Vasl-ı can olan can olur (204/1)**

6- Hızır ve İlyas: Ölümsüzlüğe kavuşan İlyas Peygamber'in lâkâbı Hızır'dır. Birlikte kullanılırlar. Aslı yeşillik günü anlamında "rûz-ı hızır" olsa gerekir. Çünkü tüm ağaçların yapraklandığı ve ortahğin yeşillendiği bir mevsimdir.(3)

**Hızır vü İlyas bizim yoldaşımızdır
Ne zerrece gündün ne hod aydanız
Tûr'da Musa durup münacaat eyler
Neslimizi sorar isen Hoydanız(4)
Abdal Musa**

7- Oniki İmam: İmam Ünvanı ilk defa Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in soyundan kimselere verilmiştir. Hz. Hüseyin'den sonra gelen dokuz kişi "Oniki İmam" adı ile bilinir.

**Muhammed Ali'nin aldım destini
Hak deyip tuttuğum elden ayrılmam
Oniki İmam'ın tuttuğu yolunu
Hak deyip tuttuğum yoldan ayrılmam (5)
Hatayî**

8- Hasan - Hüseyin: Hz. Muhammed'in torunlarıdır. Bektaşî şiirinde geniş ölçüde yer alırlar.

**Muhammed Ali'yi candan sevenler
Yorulup yollarda kalmaz inşallah
İmam-ı Hasan'ın yüzün görenler
Hüseyin'den mahrum olmaz inşallah (6)**

9- Zeynel Abidin: Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da kurtulan oğlunun adıdır.

**Zeynel Abidin'den bir dolu içen
Muhammed Bakır'dan kaynayıp coşan
İzn ile İmam Cafer'e ulaşan
Bundan özge yola sapmaz inşallah (7)**

10- Yezid: Musul taraflarında yayılmış olan batıl bir mezhebe bağlı kimse-ler. Anlam olarak insafsız, vicdansız, zâlim hak - hukuk gözetmeyen demektir.

Gör onlar nittiler bunca fakiri
Zeynel-Abidin de etti şükürü
Kirişde boğdular İmam Bakır'ı
Onun için lanet okurum Yezid'e (8)

B- Sayısal Formeller:

1-Yek-Vahit: Tanrı'yı işaret eder.

2-Üç-üçler: Tanrı-Muhammed-Ali

3-Dört: Bu formel dört yönü ve Bektaşilikte dört tekkeyi simgeler. Bunlar; Hacı Bektaş, Abdal Musa, Seyid Ali ve Kerbela'dır.

Yedi iklim dört köşede
Ben Dedem Ali'yi gördüm
Kul Himmet

4-Beş-Beşler: Bunlardan ehl-i beyt olarak söz edilir. Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hasan, Hüseyin.

5-Yedi: İnsan vücudundaki dört kir-pik, iki kaş bir de saçı ifade eder.

Yedi deniz bizim keşkülümüzde
Hacım umman ise bizde güldeniz
Yedi tamu bize nevbahar oldu
Sekiz uçmak içindeki köydeniz(9)

6- Oniki: Bektaşî şiirinde Hz. Ali'den başlayıp Mehdi'de sona eren bir silsileyi temsil eder.

Gel erenler lokmasından yer isen
Oniki İmam yolunu güder isen
Sana direm sen de gerçek er isen
Mürsel Dedeoğlu Sultan Balı'dır (10)
Kaygusuz Abdal

7- Kırk: Bektaşî şiirinde kırk ermiş kişiyi sembolize eder.

Bir kaz aldım ben karıdan
Boynu da uzun borudan
Kırk Abdal karnın doyuran
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz(11)
Kaygusuz Abdal

8- Üçyüz Altmış Altı: Tarikat makamlarını, yılın günlerini işaret eder.

İmam kulları kul el-hak
Derdine derman iste tak
Üçyüz altmış altı durak
Sekiz usûl din olur (12)

Hatayî

Bu formellerin yalnız Bektaşî Halk şiirine özgü olduğunu söylemek bizi yanılgıya düşürür. Türk Kültürünü, Türk edebiyatını bir bütün olarak düşündüğümüzde yukarıda önemlilerini göstermeye çalıştığımız formellerin diğer şiirlerimizde de görülmesi çok doğaldır.

NOTLAR

1. Bedri Noyan; Bektaşîlik-Alevîlik Nedir? Yeni Gazete, 16.7.1977.
2. Cahit Öztelli; Pir Sultan Abdal, Hayatı ve Bütün Şiirleri, Milliyet Yay. 1971, s.83. Not: Dörtlüklerin yanındaki nuralar Abdülbaki Gölpinarlı'nın "Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi" Ank. 1972 adlı eserindeki sayfa ve dörtlük sırasını göstermektedir.
3. Şemseddin Sami; Kamus-ı Türki, İst. 1985.
4. Abdülbaki Gölpinarlı; Alevi-Bektaşî Nefesleri, C. 2, s.23, Tercüman Yay.
5. Aynı eser, s.33.
6. Aynı eser, s.47.
7. A. Gölpinarlı; Alevi-Bektaşî Nefesleri, s.48.
8. Aynı Eser, s.23.
9. A. Gölpinarlı; Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi, Ank. 1972, s.265/2.
10. Aynı eser, s.178/1.
11. Aynı eser, s.205/6.